

Љилјана Ћук
Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду
ljiljana_cuk@ff.uns.ac.rs

Ljiljana Ćuk
Faculty of Philosophy
University of Novi Sad
ljiljana_cuk@ff.uns.ac.rs

ПОЕЗИЈА ВЛАДИМИРА НАБОКОВА POETRY OF VLADIMIR NABOKOV

Набоков-Сирин улази у свет књижевности са 14 година као песник и на томе да је у првом реду песник инсистира још неколико деценија. Објавио је 9 збирки стихова а написао кудикамо више песама него што их је сабрао у збиркама. Осим 15 песама на енглеском сва његова поезија написана је на руском језику. У Кембриџу је био највише Рус, изучавао је руски језик и књижевност и писао песме чежње за домовином. Набоковљева проза и поезија су интелектуалне и тематски блиске, али у ранијем периоду најнежнија осећања су директно исказиван. Песме које је написао у другој половини живота верни су сублимат његових прича и романа и одликују се иронијом и дистанцом. Последње чега се Набоков подухватио био је избор песама за збирку која је изашла после његове смрти.

Кључне речи: Сирин, поезија, песничке збирке, Русија.

Nabokov-Sirin entered the world of literature at the age of 14 as a poet and insisted that he was primarily a poet for several decades. He published 9 collections of verses and wrote much more poems than that. Except for 15 poems in English, all his poetry is written in Russian. In Cambridge he was Russian like never before and after, he studied Russian language and literature and wrote nostalgic poems longing for Russia. Nabokov's prose and poetry are intellectually and thematically close, but in the poetry of the first period Nabokov directly communicates the most tender feelings. The poems he wrote in the second half of his life are a pure sublimate of his stories and novels, and are characterized by irony and distance. The last thing Nabokov undertook in his life was the selection of poems for the new collection.

Key words: Sirin, poetry, poetry collections, Russia.

Набоков је далеко познатији као писац него као песник премда је и у поезији био амбициозан, прилежан и плодан. Управо је као песник

дебитовао на књижевној сцени (1914) и прву деценију стваралаштва објављивао углавном песме. Као песник остао је упамћен под псеудонимом В. Сирин.¹ Није био високо оцењиван у песничству, нити је његова поезија будила велики интерес. Слаби критички одједи појавили би се након објављивања нове песничке збирке.² Међутим, за Набокова поезија није била другоразредна „спортска“ дисциплина у односу на прозу. И једини логичан разлог због којег је песме писао све ређе јесте тај што је своју „музу“ кријумчарио кроз своје прозне текстове. Преображавао је живу ватру поезије у прозу, светлуцаву од лирике. Колико му је било важно бављење поезијом, говори и чињеница да је неколико пута приредио избор својих песама. Педантан око изградње споменика свом грандиозном генију, пред крај живота брижљиво је објединио све песме које је сматрао репрезентативнима. Зборник песама *Стихови* објављен је *post mortem* 1979. године. Према речима његове супруге Вере, Набоков је овај избор требало још мало да скрати, но смрт га је предухитрила.

Осим 15 песама на енглеском сва Набоковљева поезија написана је на руском језику. И та лирска рускост преживела је све промене и темељна укоренивања у туђу културу. У 38. писму Едмунду Вилсону (9. август 1942) Набоков, мислећи о својој књизи о Гогољу, пише: „Кад је будем завршио, узећу тромесечни одмор за дружење са својом једром робусном руском музом“ (Набоков — Вилсон, 2005: 96).

ДЕВЕТ ЗБИРКИ ПЕСАМА

Објавио је 9 збирки песама а написао кудикамо више него што их је сабрао у збиркама. На жалост истраживача његове поезије, неке од њих су објављене заједно са другим садржајима, неке су поновљене у збиркама уз нове песме, неке имају исти назив, неке су на руском, неке су преведене на енглески језик а неке су оригинално написане на енглеском језику.³ Набоков је објавио следеће збирке песама:

¹ Први пут се потписује „В. Сирин“ у божићном броју емигрантског књижевног гласила *Русь* 1921. године. Владимир Набоков није хтео да га доведе у везу са оцем, који је био угледна јавна личност. Тек од 1941., кад је објавио енглески роман *Стиварни животи Себасијана Најџа*, Набоков потписује своја дела личним именом. (Сирин је рајска птица из руског фолклора са главом и грудима жене.)

² Радови о Набоковљевој поезији изашли су 1991. у тематском броју часописа *Russian Literary Triquarterly* бр. 24 под уредништвом Доналда Бартона Џонсона. Такође и 1995. у енциклопедији *Garland Companion to Vladimir Nabokov* коју је уредио Владимир Е. Александров (наведено према исцрпном предговору збирци Набоковљевих *Стихова* Марије Е. Маликове, чији је текст незаобилазан за проучаваоце ове теме, па и за овај рад; у даљем тексту: Маликова 2002). Први покушај систематске анализе поезије Набокова предузео је Глеб Струве у свом делу *Руска књижевност у егзилу* (1956). (Глеб Струве (1898–1985) је био Набоковљев суграђанин, исписник и пријатељ, руски емигрант, песник, преводилац, предавач руске књижевности и историје на Лондонском универзитетском колеџу и касније на Берклију.)

³ Готово све песме објављене су прво у емигрантским гласилима. Многе су се појавиле у штампи два или три пута.

Стихови (1916)
Два џуџа (1918)
Узвишени џуџи (1923)
Грозд (1923)
Повраџак Чорба (1929)
Песме 1929–1951 (1952)
Песме (1959)
Песме и шаховски џроблеми (1969).
Стихови (1979) (Постхумно издање се зове исто као прва збирка.)

„До објављивања првог романа 1926. Набоков је написао око 1000 песама а објавио више од 400“ (Маликова 2002: 5). У времену 1923–1926. његови стихови су се скоро сваке недеље штампали у часопису *Руљ* (в. Струве 1956: 122), што нас не чуди с обзиром на чињеницу да је *Руљ* основао песников отац Владимир Димитријевич. Прешавши у емиграцију, Набоков је објављивао поезију и друга „сочиненија“ у часописима *Руљ*, *Грјдуџа Росоја*, *Жар-птица*, *Сполохи*, *Рускоја мисль*, *Современне записки* (в. Струве 1956: 118).

Још као петнаестогодишњак, Набоков је у приватном аранжману објавио брошуру љубавних стихова који (срећом по песника) нису сачувани. У 11. поглављу ревидиране „енглеске“ аутобиографије *Причај, сећање* Набоков описује како га је први пут савладала летаргична поама стихотворења (*the numb fury of verse-making*) и како је уочи рата у Вири 1914. настала његова прва (љубавна) песама: „Једва да још вреди поменути да се, у погледу теме, моја елегија бавила губитком обожаване љубавнице — Делије, Тамаре или Леноре — коју никада нисам изгубио, ни волео, ни упознао, али сам био потпуно приправан да је упознам, волим и изгубим“ (*Причај, сећање*, 274–75). Ове прве стихове, како то види сам писац-поета, карактерише задивљеност над природом, свесност о више ствари у истом тренутку, надирање асоцијација, освешћивање свог места у космосу озвучавањем трепета душе; неискуство у занату и понављање дугих придева. „Песме које сам у то време стварао једва да су биле више од знака да сам жив, да доживљавам, да сам доживео, или да се надам да ћу доживети извесна снажна људска осећања“ (*Причај, сећање*, 264).

Прва „права“ збирка од 68 песама *Стихови* (*Стихи*, Худож.-графич. заведение Унион, Петроград) објављена 1916., била је плод љубавних сентимената и једноипогодишње везе са Валентином Шуљгином 1915. и 1916. године, о чему говори и роман *Маџењка*, објављен десет година касније у Берлину. Теме збирке су сусрети двоје заљубљених у дворском парку; сеоско блаженство; бескућништво њихових састанака у зимском Петербургу; месечеве вечери; последњи сусрет у приградском возу. У својој руској аутобиографији *Друђе обале*, Набоков вели да није престајао да пише песме „њој, за њу и о њој — по две-три недељно“ (*Друђе обале* 1995: 137). Кад се погледају сентиментални и банални стихови: *Дуђе сам џе чекао. Рађа се*

йайња... Или: *Сећаш ли се како су ми уйрнуле усне/Са удахом љубави на њвојој руци?* (В. Сирин, *Стихи* 1916).⁴ — просто је невероватно у шта је Набоков израстао. Ову збирку је испред свих у разреду исмејао Владимир В. Хипијус,⁵ предавач у Тенишевској школи и песник којег је Набоков и касније високо ценио. Набоков признаје: „Журим да додам да је та моја књижица стихова слаба и да није требало да је објавим...” (*Друзе обале*, 138). Страшно је и претпоставити какав је трауматичан ефекат ово исмевање имало на млађахног поету, који је сву своју душу уносио у поезију, а преко чега је Набоков као зрео уметник тако ноншалантно прешао. С педагошке тачке гледишта, поступак Хипијуса је чудовишан, недопустив. Но, како се то већ зна рећи — „утолико боље по уметност“. Ипак, ова збирка садржи стихове који најављују сублимну, моћну поезију: *Ко злато разбацује њо жају зрациозном, вайреном руком? Љубичаста йишца лейи и ласно се шали над друзом...* (В. Сирин, *Стихи* 1916).

Набоков је матурирао у јесен 1917.⁶ *Алманах: два йуиџа* (*Альманах: Два пути*. Типолитография инж. М. С. Персона, Петроград) излази у јануару 1918. године. У то време Набоковљева породица је већ била у избеглиштву на Криму. Збирка *Два йуиџа* написана је у пролеће и лето 1917. и садржи 12 Набоковљевих песама. Ту је и 8 песама његовог школског друга Андреја Балашова.⁷ Како полетно и срећно звуче стихови пуни сокова младости: *Све сија! Живој је као ѡлавей неба!*⁸ Ипак, Набоков је само једну песму из ове књиге високо ценио и понављао је у наредним збиркама („Киша мину“, 1917).⁹

На *Алманах* се надовезује венац поезије *Узвищени йуиџ* (*Горний путь*, Грани, Берлин) који излази у јануару 1923. године.¹⁰ Овим песмама (има их 128) обухваћене су наредне три и по године песниковог живота (1918, 1919, 1920. и прва половина 1921). Од новембра 1917. до 15. априла 1919. године, скоро годину и по, породица Набоков је живела на Криму, након

⁴ Сви су препев и превод неперевених књига са енглеског и руског језика моји. Један део наведених песама је превео Радојица Нешовић за будуће издање које је још у штампи. Његов превод посебно наводим.

⁵ Познатији под песничким псеудонимом „Бестужев“.

⁶ Млади поета није регистровао тајфун историје који је донео штрајкове, пад владе и срушио руску империју. Ангажовану песму „Ка слободи“ («К свободе») написао је након неколико месеци на Криму (у децембру 1917), окружен избеглом руском аристократијом. Ту песму објавиће више од пола века касније — у зборнику песама и шаховских проблема *Poems and problems* (1969).

⁷ Балашов је касније објавио неколико збирки песама од којих једну у Новом Саду (*Песме*, Нови Сад, Југославија, 1923). Следеће године појавио се у Србији у заједничком зборнику са још 6 емигрантских песника (*Стихи*, Белград, 1924). Такође, објављивао је у београдским новинама *Новое время* (Ђурић 2002: 44).

⁸ Набоков 2002.

⁹ Песма је добила и музичку подлогу, о чему нас песник обавештава пола века касније, у предговору својој последњој збирци *Стихови*: „Ова мала песма углазбљена је од стране Владимира Ивановича Поља почетком 1919. године“ (*Стихи*, 1969: 320).

¹⁰ Збирка *Грозд* је објављена месец дана пре збирке *Узвищени йуиџ* али се тиче животних догађаја који су се десили касније. Зато ће о њој бити речи након *Узвищеног йуиџа* а не пре.

чега се досељава у Лондон. Набоков уписује Тринити колеџ у Кембриџу октобра 1919. и то прво Зоологију а потом Руску и француску књижевност. Породица се половином 1920. сели у Берлин а Набоков остаје још две године на стијама (у јуну 1922. је дипломирао). Збирка *Узвишени људи* обухвата животну време на Криму и први део кембричких година.

Марија Маликова (в. њен предговор) сматра да је Набоков на Криму доживео два пресудна утицаја, али и једну личну трагедију. Захваљујући чувеном симболисти Максимилијану Волошину, упознаје се са истраживањима Андреја Белог о ритмовима.¹¹ Какав је ово ефекат имало на младог песника говори чињеница да је теорија А. Белог постала основа његове касније песничке вештине.¹² Дружба с Волошином је вероватно допринела систематској промени светоназора младог уметника. У 40. писму Вилсону, од 24. августа 1942., он се сећа како је 1918. године у време Грађанског рата у једном кафеу на Јалти читао *Евџенија Оњегина* са „изванредним“ М. Волошином... (Набоков — Вилсон, 2005: 101). Други велики утицај (овај пут на тематику и сликовност будућих Набоковљевих песама) извршио је Владимир Иванович Пољ, композитор, окултиста, јоги. Он Набокова уводи у хришћански мистицизам.¹³ Пољу Набоков-Сирин посвећује циклус песама *Анђели*. Циклус представља детаљну поетску обраду девет чинова небеске хијерархије у складу са учењем неоплатонисте Псеудо-Дионисија Ареопажита.¹⁴ Последње године на Криму, марта 1919, младом Набокову погинуо је рођак и „најбољи друг“ барон Јуриј Рауш фон Траубенберг, официра Дењикинових белогардејаца. Пре овог несрећног догађаја Набоков је маштао да му се придружи у боју али га његова смрт отрезнила од ове маштарије. Песма „Как ты...“ посвећена је брату и другу у игри.

У лето 1921. године Набоков је упознао и кроз годину дана (1922) верио Светлану Зиверт. Већ у јануару 1923. веридбу раскидају њени родитељи због рђавих финансијских прилика несуређеног младожење. (Неколико месеци касније, у мају исте године, Набоков је упознао своју суђеницу Веру Слоњим).¹⁵ Зато је једна од варијаната наслова *Узвишеног људи* била „Светлица“ по Светлани Зиверт (Бойд 2010: 225).¹⁶ У тематском индексу збирке,

¹¹ Утицајна збирка есеја Андреја Белог *Симболизам* (1910).

¹² Крајем септембра 1918. године В. Сирин је певао песмуљак „Велики медвед“. Шема изостанка стопе (метод А. Белог) у облику је Великог рала (стражни део сазвежђа Велики медвед. Ова песма је заметак орнаментисања романа *Бледа вайпра* (1962) са својим обрасцем у облику сазвежђа Великог медведа (в. више у: Џук 2016).

¹³ Владимир Пољ је тврдио да га је Набоковљев отац замолио да утиче на „Волођу“, да га одврати од лептирова и да га усмери на поезију. Како је библиотека у Ливадији (царско насеље у Јалти) била огромна, мистици наклоњен Пољ обасуо је јуношу књигама ове врсте (више у: Field 1986: 53–54).

¹⁴ Псеудо-Дионисије Ареопажит, анонимни аутор теолошких списа, насталих око 500. године.

¹⁵ Сирин је први пут видео Веру на маскенбалу 8. маја 1923. године.

¹⁶ Друга варијанта назива збирке била је *Сйаза божја* (*Тропинка божья*). Александар Гликберг (познатији као Саша Чорни), који је уредио Набоковљеву збирку, изабрао је постојећи назив.

пored доминантне теме љубави, појављују се и нове теме носталгије, странствовања, пута, сна, сновиђења, тајне, Крима, фудбала, Бога, смрти, анђе-ла, Раја, песника, облака, бреза, врба, шума, огледала, лептира, јутра, ноћи... А ту су и нови књижевни утицаји. Струве примећује Сиринову „површну пријемчивост к Фету, Мајкову, Шчербини, Пушкину, Буњину, Балмонту, Гумиљову, Саши Черном, па чак и к Бенедиктову. Због версификационог мајсторства и строге класичне метрике (углавном јамба) Струве назива Набоков-Сирина „поетским староверцем“ (Струве 1956: 120).

Набоков је на кембричком колеџу живео у свом паралелном универзуму посвећујући време изучавању руског језика и књижевности. Овако описује своје студентске дане: „Окружен или романтичним развалинама, или донкихотским нагомилавањем томова (био је ту и Мељников-Печерски и стари руски часописи у мраморастим повезима), клесао сам и лакирао мртве руске стихове који су расли и стврдњавали се око неке вербалне слике као блештаве отеклине. Како бих се ужаснуо да сам видео оно што сада тако јасно видим — стилистичку зависност мојих руских конструкција од оних енглеских песника, од Марвела до Хаусмана, којима је био заражен и сам ваздух мога тадашњег живота. Али, Боже мој, како сам радио на својим јамбовима, како сам неговао њихове пеоне — и како се сада радујем што сам тако мало од својих кембричких песама одштапао“ (*Друџе обале* 1995: 151). Једна од њих (нема име) говори о усамљености младог поете у друштву вршњака који нису способни за лепоту света:

Пролећно дрвеће у сјају крошњи,
и осмех просјака, и сен дима,
и сен мисли — све видим; у природи, у срцима
све јасно ми, невидљиво свима.¹⁷

Објављује и своје прве две песме на енглеском (“Remembrance” у *The English Review* 1920 (Field 1986: 62). Песму “Home” објавио је у *Trinity Magazine*, 1920.¹⁸ Парадоксално је што је управо на реци Кем Набоков највише био Рус. У свом есеју „Кембриџ“ (1921) он се држи стереотипа „о бездушним Енглезима и чувеној руској широкој души“ (Джонсон 2002: 250). Набоков је тврдио да је у Енглеској на сваки могући начин избегавао енглески језик и покушавао да сачува сећање на Русију: „Права историја мог боравка на енглеском универзитету јесте историја мојих напора да задржим Русију...“ „Напорно рестаурисање можда вештачке али заносне Русије било је најзад окончано, то јест, већ сам знао да сам је у души учврстио заувек...“ (*Друџе обале* 1995: 148–149). Но, с друге стране и у исто време, његова поезија на руском језику (по његовом властитом мишљењу) трпела је снажан утицај енглеских песника. У писму Едмунду Вилсону из 1942.

¹⁷ Набоков 2004.

¹⁸ У дирљивом писму мајци 18. новембра 1920. Волођа се хвали да је објавио песму на енглеском и вели да се осећа као херој (*Милая, родная, мамочка. Сегодня в кембриджском журнале появилось мое новое большое английское стихотворение, и я чувствую себя героем...* Маликова 2002: 601).

Набоков признаје да су песме збирке *Узвищени ѿуѿи* „написане под јаким утицајем песника џорџијанаца,¹⁹ а на вест да је Вилсон купио ову његову збирку каже: „Драго ми је што си купио *Узвищени ѿуѿи*, премда је реч о савсим ништавној књижици. Песме које су се нашле у њој написао сам још пре своје 20. године и под снажним су утицајем џорџијанских песника Руперта Брука и Де ла Мара итд. којима сам у то време био опчињен. Ту је [...] и један врло лош превод *La belle dame sans merci* (песма Џона Китса) (Набоков — Вилсон, 2005: 109; писмо бр. 40 од 24. августа 1942). У есеју „Руперт Брук“ 1922. године млади Вл. Сирин не штеди речи хвале за свог тадашњег песничког идола. Може бити да га је Брук пелцовао за оностраност и страствену и пажљиву љубав према ономе што ће с ове стране оставити. По мишљењу Марије Маликове, у Сириновој раној поезији утицај џорџијанаца је незаметан (в. више у: Маликова 2002).

Збирка *Грозд* (*Гроздь*, Гамаюн, Берлин) излази у децембру 1922. (поводимо је под 1923. годину). Садржи само 36 песама, од чега нових 18 и претходно другде објављених исто толико. Песме су сврстане у 4 циклуса. Настале су за мање од годину дана и то од јула 1921. до априла 1922. и обухватају последњу од три године проведених на Кембриџу. На крају тих 10-ак месеци, 28. марта 1922. године, Набокову се десио нови велики судбински ударац, погибија оца.²⁰

Критичари *Грозда* примећују Набоковљев традиционализам, подражавање великих песника, и ипак га оцењују песником „другог реда“. Маликова каже да је већина критика била негативна. Нпр. К. Мочулски је сматрао да у Сириновим стиховима има много прошлог и нимало будућег (Маликова 2002: 22). Ипак, по мишљењу Глеба Струвеа, у односу на претходну, збирка *Грозд* је „многа зрелија и несумњиво мајсторски начињена“ (в. Струве 1956: 120.) Неколико песама посвећено је ранијим Набоковљевим „песничким менторима“ (в. Рабате 1999/2000), и оне понављају њихову тему и ритам. То су песме „Поводом смрти Блока“, „Ивану Буњину“, „Пушкин — дуга над целом земљом...“. Изузетно је похвална и, по нашем мишљењу, тачна критика Амфитеатров-Камашина: „Сирин је светао песник, певач божанске јасноће, златне хармоније... Он се једноставно и милостиво спаја са Бићем — и у овом оптимизму, у овој вери — основни је неодољиви шарм његове поезије“.²¹ Да би се волео овај рани Набоковљев песнички глас, потребно је имати ведру, здраву и продуховљену перцепцију у личном искуству што, изгледа, није било својствено ондашњим критичарима и оном добу.

¹⁹ Британски песници који су стварали у прве две деценије владавине Џорџа V (1910–36) за време и после Првог светског рата. Етаблирали су се издавањем антологије *Georgian Poetry* у пет наставака (Руперт Брук, Џејмс Флекер, Роберт Грејвс, Волтер де ла Мар, Харолд Монро, Едвард Томас, А. Е. Хаусман, Зигфрид Сасун, Д. Х. Лоренс итд., песници романтизма, херојства, националног поноса, али и ресентимента и хедонизма).

²⁰ Монархистички терористи су смерали да изврше атентат на Павела Н. Миљукова. Међутим, Набоков Старији гине штитећи Миљукова. В. Сирин посвећује оцу збирку *Грозд*.

²¹ О рецепцији Сиринове поезије више у Маликова 2002.

Пета збирка *Повраћак Чорба* (*Возвращение Чорба*, Слово, Берлин) излази у децембру 1929. године и садржи 24 песме и 15 прича на руском језику. Од претходне збирке па до ове В. Сирин је постао један од водећих младих прозаиста руске емиграције. Осим низа прича, већ је био написао драму *Трагедија њ. Мура*,²² написао и објавио романе *Мацењка* (1926) и *Краљ, дама, њуб* (1928). Упоредо са *Чорбом* излазе и романи *Защитица Лужина* (1930) и *Шичјун* (1930). Овај дуги и плодносни период Набоков дугује Вери, својој доброј вили која је стала у мужевљевој сенку и дала јој крила.

Марија Маликова сматра да је у овој збирци дошло до обогаћивања Набоковљевог стиха у мери у којој је он усавршавао свој прозни стил. Набоковљеве песме добијају одлике његове прозе а његови прозни текстови као да су проширене песме. Маликова примећује: „Поетски део *Чорба* говори о новој уметничкој поетици: од детаљног описа материјалног света (ноћ, хотел приморског града, домаћа сцена у старом Египту, соба, пролећни дан), до формулисања поетског креда. Бројне песме имају структуру Мебијусове траке: стварност репродукована у песми, са стереоскопским сјајем и детаљем, до краја песме постаје или сан или васкрс сећања или чак будуће сећање (песме: „Прелестная пора“, „Снимок“, „Годовщина“, „Сновиђење“);²³ ефекат *trompe l'oeil* (оптичка варка) испоставља се као функција сећања“ (Маликова 2002: 24).²⁴ Скоро пола века раније Глеб Струве је то овако формулисао: „У каснијим, пажљиво одабраним песмама [...] готово да и нема таквих сломова укуса, стих је постао строжи и сувљи, појавила се нека тематска блискост са Ходасевичем... Песме су највећим делом одлични примери руског парнаса; савршено илуструју једну од препознатљивих особина Набокова као писца која се тако јасно испољила у његовој прози: изузетну оштрину погледа на свет, комбиновану са способношћу да се у једној речи нађе најадекватнији израз за визуелне утиске. Ако било какав дух влада над песмама овог периода, онда је то дух Буњина“ (Струве 1956: 122).

Средином 30-их и 40-их Набоков пише углавном романе, стихове ретко или под псеудонимом. Након 22 године паузе, у време кад је већ читава деценију живео у САД, излази у Паризу 1952. његова шеста збирка *Песме 1929–1951* (*Стихотворения 1929–1951*, Рифма, Париж). Састоји се од 15 руских песама (од чега 3 поеме). Ове песме нису изашле у ранијим збиркама, али биле су објављене у неком од емигрантских часописа. Све су ушле у касније Набоковљеве изборе поезије. Из наслова се закључује да обухватају време када је Набоков живео у Берлину, Паризу и Сједињеним Државама. У предговору збирци аутор каже да песма „Музи“ (1929) означава

²² Лирска драма у јампском пентаметру *Трагедија њ. Мура* објављена је тек 1997. године.

²³ Само је последња песма „Сновиђење“ преведена на српски језик.

²⁴ О будућем сећању види подробније научни рад „Время в романах Набокова“ Л. Чук из 2015.

границу његовог младалачког периода. Струве иронично запажа да се Набоковљева младост продужила до његове тридесете године (в. Струве 1956: 118) и даље — да се „код других песника ретко може наћи такав јаз између стихова раног и касног периода као код Набокова (Струве 1956: 119). Песмом „Музи“ завршава се велико лирско поглавље Набоковљеве поезије и, да тако кажемо, време романтичног В. Сирина. Не бисмо прешли границе шале ни да поетски опус до ове песме припишемо Сирину а потоњи Набокову.

На енглеском језику 1959. излази седма Набоковљева збирка *Песме* (*Poems*, Doubleday, New York) са свега 14 песама. Садржај ове мале књижице биће поновљен у збирци *Poems and Problems* (1969).²⁵

Двојезична збирка *Песме и шаховски проблеми* (*Poems and Problems*, McGraw-Hill, New York; Toronto) излази 1969. године и садржи 39 старих руских песама препеваних на енглески, 14 нових песама на енглеском језику и 18 шаховских проблема. Истог је назива као и давни рукописни кримски албум младог Сирина *Песме и схеме* (*Стихи и схемы*, 1918). Набоков је у ову збирку уврстио разне песме из различитих периода, а неке од песама и стихова је и коментарисао.

Својих вредносно неуједначених песама Набоков је био свестан. Направиће строжи избор под називом *Стихови* (*Стихи*, Ardis, Ann Arbor) (како се звала и прва збирка из 1916. године). Последња, девета по реду, збирка песама излази 1979. године, 3 године после ауторове смрти. Садржи 222 песме на руском језику, међу којима су песме из разних емигрантских часописа, дотад необјављене у збиркама, али и посебан додатак — песме из Набоковљевих прича и романа. У предговору његова удовица каже да овим новим избором Набоков није обухватио „сасвим ране песме, оне које по форми и садржају наликују другима, нити оне којима је налазио формалне мане“ (*Стихи* 1979). По избору песама које улазе у ред репрезентативних можемо закључити да је преломна збирка *Повраћак Чорба* јер је аутор из ње преузео све песме осим једне.

ПОЕМЕ И СТИХОВИ У РОМАНИМА И ПРИЧАМА

Набоков је написао 12 поема које није објавио обједињене у некој посебној збирци. На руском језику има 9 поема. То су: „Детињство“ (1918), „Крим“ (1921), „Петербург“ (*Тако, ево, он, њређашњи чаробњак*) (1921), „Петербург“ (*Изгледа ми у божићно јујиро*) (1923), „Универзитетска поема“ (1927), „Ноћно путовање“ (1931), „Слава“ (1942), „Паришка поема“ (1944) и „Према С. М. Качурину“ (1947). На енглеском језику Набоков је написао следеће 3 поеме: „Вече руске поезије“ (1945), „Балада Глена Лонгвуда“ (1957), „Бледа ватра“ (1962) (део истоименог романа).

²⁵ Неки истраживачи списку збирки додају и италијанско издање *Poesie* (Milan: Il Saggiatore, 1962), али у питању су препеви већ познатих песама на италијански (16 на руском језику из *Стихотворения 1929–1951* и 14 на енглеском из збирке *Poems*).

Стихови расути у романима и причама посебан су део Набоковљевог поетског опуса. Он их приписује својим јунацима-песницима: Фјодору Годунов-Чердинцеву и Кончејеву у *Дару* (1937–38; 1952); Василију Шишкову из истоимене приче (1939), Константину Перову из енглеске приче „Заборањени песник“ (1944); Цону Шејду из романа *Бледа вајџра* (1962). Ремек-дело „Дар“ има читаве пасаже посвећене расправама о чуду песничког надахнућа. Поред тога, Набоков говори о поезији у коментарима *Евџенија Оњегина* (1964), свог легендарногпрепева у 4 тома. Посебан додатак тим коментарима чине *Белешке о руској и енглеској њрозодији и умејносној иревођења* (ревидирано издање излази 1975).

Године 1934. Набоков објављује песму „L'Inconnue de la Seine“ коју потписује иницијалима главног јунака *Дара* Фјодора Годунов-Чердинцева. *Дар* је објављиван у деловима од 1937. до 1938. У целини роман је објављен тек 1952. године. Набоков је у *Дару* тестирао свој нови, прочишћени стих. Руској књижевности није страно транспоноване поезије у прозни текст (најпознатији пример је *Доктор Живаго* Бориса Пастернака). Ипак, Набоков је у овом послу отишао даље. Направио је својеврстан мета-роман обједињујући разна интересовања, орнитолошка истраживања, роман о Чернишевском (историју писања и рецепцију тог интратекста), теме књижевности и филозофије, аутобиографске пасаже. Описујући стваралачко сазревање свог главног јунака, у текст *Дара* Набоков укључује стихове Годунова-Чердинцева и његовог саговорника Кончејева, расправља о руској поезији, коментарише процес настанка песама, исписује лирску прозу. Такође, има песама које су инкорпорирани у прозни текст а да графички нису издвојене и само их зналачко око тј. ухо може препознати. Михаил Лотман (син много значајнијег семиолога Јурија Лотмана) тврди да Годунов-Чердинцев „пише другачије песме од Набокова“ и то мандељштамске, што поткрепљује анализом структуре стиха у кључу Андреја Белог (в. Лотман 2000: 47). „Најчешћи облик Годунов-Чердинцевљевих песама је 12 стихова, најчешћа величина је јампски тетраметар. Код песника Набокова не налазимо овај облик. Постоји неколико песама од 12 стихова у јампском тетраметру али су оне графички подељене на катрене, док их је Годунов-Чердинцев написао без графичких празнина. Ритам Набоковљеве песме је много традиционалнији од песама његовог јунака“ (Лотман 2000: 47). Сама поезија је централна тема око које Набоковљев јунак, песник и приповедач у једном лику, гради роман. За разумевање Набоковљеве поезије *Дар* је примарна литература.

С обзиром на чињеницу да је настала од ограниченог вокабулара (в. Ћук 1916), поема од 999 стихова (уоквирена предговором, коментарима и индексом), *Бледа вајџра* је ремек-дело енглеске књижевности. Осим на основном нивоу, поема је непреводива јер речи којима је написана воде у јединствену мрежу лексичко-семантичког ризома енглеског језика. Остаре-ли песник Цон Шејд пева своју лабуђу песму о важним тренуцима у животу, о самоубиству кћери као ненадокнадивој трагедији родитеља,

о љубави према жени, о поезији, смрти и оностраном. Почиње цитатом из Шекспировог *Тимона Аџињанина* (*I was the shadow of the waxwing slain/ By the false azure in the window pane*), чиме најављује игру одраза и сенки којима Набоков скрива основног и јединог аутора истоименог романа.

ДИХОТОМИЈА У ЈЕЗИКУ, КЊИЖЕВНОМ РОДУ, ВРЕДНОСТИМА

Дихотомија је одлика укупног стваралаштва Владимира Набокова. Прва дела (песме) на руском су језику, позна дела су на енглеском. Дуги низ година у младости Набоков је писао само поезију, затим и поезију и прозу, потом углавном само прозу. Интелектуалне и тематски блиске, Набоковљева проза и поезија ипак се битно разликују. У поезији он директно саопштава своја осећања. И жал, и туга, и патња, и резигнација, све то у 1. лицу може се наћи у његовим стиховима. У прозним текстовима (осим у *Дару*), напротив, приповедач, понекад представник самог писца (нпр. у романима *Пнин* и *Ада или сџираси*), надишао је тешка људска осећања и с висине гледа на остатак света весело се играјући демијурга. Надмена висина и снобовско у Набоковљевој поезији (осим у малом броју позних песама) не постоји. И његова поезија је танана, референцијална, понекад енигматична, али није дистанцирана од читавог реда објеката свести (природе, вољене жене, мајке, блиских пријатеља, књижевних узора и личних осећања). И иза мотивске структуре песама познијег доба топла људска осећајност стихотворца бруји у позадини. Таква је, на пример, 4. песма из циклуса *Седам њесама*, написаних 50-их година прошлог века у Итаки (Њујорк, САД), у којој песник сведеним катренима и обгрљеном римом пева у трохејским и амфибрашким стопама:

Магловито дуго вече:
ја ту стојим, молбу словим,
ентомолог новопечен,
пред ноктима орловим.

О, да угледам, срце туче,
кад јуриша на цветиће,
сурлу своју да завуче
по сумраку рајско биће.

Један дрхтај — и ту он.
Анђелка бих на свом ситу,
а уплетен већ је демон
у ту мрежу магловиту.²⁶

Слажем се са Лотманом када каже: „Оно што се у прози Набокова чини тако софистицирано и елегантно, у поезији је представљено директно...“

²⁶ Препев Радојице Нешовића, у даљем тексту Р. Н.

али не и са тим да Набоков у свом стваралаштву „иде ка свесној расподели улога тј. да је песник Сирић аутор суштински другачијег типа од прозаика Набокова“ (Лотман 1999: 75). Поезија је првенствено медиј осећања а проза првенствено медиј интелекта. *Licentia poetica* („песничка слобода“) дозвољава песницима оно што писцима није допуштено. Ушавши у свет књижевности са 14 година као песник, Набоков-Сирић на свом приоритетном „песничком ја“ инсистира још неколико деценија.²⁷ И последње чега се Набоков подухватио био је избор песама за (испоставило се, постморталну) збирку *Стихи*. Песме које је Набоков написао у другој половини живота верни су сублимат његових прича и романа. У сазвучју су са прозним текстовима, из сваке песме би могла да израсте прича. То није расподела улога већ претапање регистара осећања и тема један у други. И дихотомија бића од једног пола (пола душе и срца) приближава се другом полу (логоса, рација), али они као да се стапају а не разилазе.

У одређеном смислу, Набоковљева поезија је дуга и систематска припрема за његову блиставу прозу. Ретке песме с краја живота и саме попримају својства те прозе: удаљен однос према тзв. објектима свести, осећајност под дубоком сенком ироније и топлина ниске температуре. Колико год је Набоков прозаиста прорачунато вешт, хипнотизер, варљиви илузиониста, немилосрдно сензибилан на људску глупост и банално, толико је Сирић (у њему) рањив, отворен, мек, пун љубави, дивљења, чулан, безазлен па чак и сентименталан и болећив према природи и њеним становницима и појавама (на све осим на човека који је по дефиницији полупроизвод јер надградњу треба да доврши сам). Као и велики песници пре њега (Пастернак, Тјутчев, Фет) и Набоков-Сирић слави магију природе и њених процеса: бујања, вегетације, кише, сунчевог сјаја у преливима и нијансама, растиња, цветања, ноћи. Већина песама првог периода, до отприлике 30. године (и века и аутора), имају за тему нежно и задивљено сведочење лепоте, жал за минулим и неповратним, стално пребирање по прошлости која чува дане невине младости.

Као што постоји двојност руског и англофоног Набокова, двојност Набоковљеве руске сентименталности и енглеске уштогљености, тако у Набоковљевој поезији постоји и вредносна дихотомија. С једне стране је срце, дом, Русија, недостижно, изгубљена љубав, прошлост. С друге стране је разум, садашњост, изгнанство (в. више у Струве 1956; Лотман 1999; 2000; Маликова 2002). А шта је с будућношћу, зашто се она не спомиње? За Набокова у будућности је, с оне друге стране, вечна срећа из које смо овамо пропали.

²⁷ Са овим коинцидира и поезија као доминантни књижевни тренд епохе. Ко год је улазио у свет књижевности у Русији тога времена, писао је поезију. Спочетка 20. века, до и након Првог светског рата, поезија је била терен за писане уметничке активности. Затим примат преузима роман.

ПОЕТСКИ СТАРОВЕРАЦ

Глеб Струве је назвао свог пријатеља „поетским старOVERCEM“. У првој половини песничког опуса, по темама и сликовности, Набоков је био симболиста, Маликова каже „епигон симболизма“, али „у области поетске технологије држао се традиције 19. па чак и 18. века — његове песме карактерише у највећем броју случајева четворостопни јамб, строфичност (углавном катрен), граматичка и тачна рима“ (Маликова 2002: 27). Набоков је инсистирао на метричкој беспрекорности, и стварао невидљиве (за читаоца који се неће посветити одгонетању) ритмичке обрасце према методологији егзактног теоретичара и практичара версификације руског Џојса Андреја Белог. Обрасци ритма, како је сам Набоков писао у роману *Дар*, били су занимација која га је окупирала у младости. Објашњавајући Едмунду Вилсону руску прозодију, он овако пише 24. августа 1942. године: „Ми [...] и нисмо отшколовани на класичном руском стиху, школовали смо се на стиховима Блока, Аненског, Белог и других који су на револуционаран начин променили стара схватања о руској версификацији и у руски стих увели цезуре, и супституције, и неправилне метре који су много више синкопирани но ма шта о чему је чак и Тјутчев сањао“ (Набоков — Вилсон 2005: 100; 40. писмо).

„Набоковљева верност поезији је верност руској традицији“ сматра Рабате (1999/2000: 16). Веза са музом поезије веза је са Русијом и руском културом. Лирика раног Набокова у стању је да избрише све анимозитете које је овај великан изазвао, а и подстицао, у својој „пост-лолитанској“ ери. Песме настале између две збирке *Гроза* (1923) и *Чорбе* (1929), објављиване по часописима и које нису ушле у друге касније збирке, одишу невиношћу, чистотом, хармонијом, потпуном отвореношћу душе. Ево почетка једне такве песме из 1923. у којој песник и сам говори о томе како се не боји романтичних речи:

„Мила“ и „нежна“ — сваку ћу, без страха,
поетску, старинску реч — у пој...
О, нагни се из дугих сумрака
у овај светли бездан мој!²⁸

Исте године настала је и ова самосвесна и слободна строфа којом песник исписује свој кредо. Шта треба да негујемо? Божју сен.

Шта да радим, музо, животе мој? Тек прећи,
и скромно живети, у фусноту неку...
Ни зазвонити нећу, ни људима рећи,
да божију треба неговати сенку.²⁹

У чаробној, сублимно-етеричној, песми „Бициклиста“ (1918), Набоков-Сирић пева о томе шта је сањао. Ишао је да посети девојку на другом

²⁸ Набоков 2002. Препев Р. Н.

²⁹ Набоков 2002. Препев Р. Н.

имању. Возио је бицикл кроз поља и луг. Сунце му је грејало леђа док су промицале сенке. У шуми је налетео на стару клупу и наставио мимо ње не прочитавши урезани монограм:

Ал око распознати неће,
чији монограм урезан ту је,
већ мимо, мимо пролећем.
а гране већ тише хује.³⁰

Чини се као да је песник овде искористио слику Андреја Белог о летећем бициклисти („И бисиклиста лети“; *И велосипедист летит*; UU|UU|U-|U-) којом је овај илустровао отклон од јамба на првој и другој стопи истовремено.

Са 19 година у песми „Пролећу поља, мочваре с њима“ (*Пльвут поля, болота мимо*) (1918) Сирин цео свет види као дечји осмех:

...А липа — шири смарагдни вео
И стидљиво маше тако.
Ко дечји осмех — свет је цео.
Све јасно се чини, и лако“.³¹

Стихови песме „Бесповратна, вечно-рођена“ (*Безвозвратная, вечно-родная*) (1920) говоре о бездомној судбини младог емигранта:

...Све оде, сви се путеви пометоше
Одљубих се од напева вештих...
Само звезде у срцу осташе
Само звезде велике и тужне...³²

Можемо ли да замислимо крајњу отвореност душевне бленде са којом лепота света потиче песника на сузе радости и тронутости? Има је у песми „Ја не могу без суза“ (*Я без слез не могу*):

Ја без суза не могу
да те гледам, пролеће.
Ево стојим у пољу,
и уз јецај плачем.³³

Колико треба велова склонити са очију да би се свет видео овако — у његовој нагој невиности? Где су тешке муке и раздирања душе, где стењање и вапај, сузе, зној, крв и остале излучевине и сва драма модерних песника? Где је наше ужасавање над непомирљивим супротностима — а код Набокова у раним песмама супротности су помирене... То душевно рајско равновесје нису му праштали критичари и колеге песници. Не чуди стога што ће се чудесна Набоковљева бленда са наступајућим годинама

³⁰ Набоков 2002. Препев Р. Н.

³¹ Набоков 2002. Препев Р. Н.

³² Набоков 2002.

³³ Набоков 2002. Препев Р. Н.

затворити у супериорну иронију и недодирљиву дистанцу. То је била природна реакција на пружене руке љубави које су тукли по прстима.

О ДОМОВИНО МОЈА, УВЕК СИ СА МНОМ ТИ³⁴

Млади Набоков се мимоишао са успоном бољшевика у Русији и са успоном нациста у Берлину. Није се слагао са левичарима по америчким универзитетским кампусима, о чему сведочи кореспонденција са Едмундом Вилсоном. Жамор и буку историје презирао је, али троцкисте, Лењина и потом Стаљина, мрзео је из дна душе. Држао се подаље од друштвених превирања, од обичног човека и његовог либида који је овај штедро улагао у светске токове. Интересовао се за крајња питања живота и био странац за свет који приања страстима за пролазно. Набоковљева страст је била оно непролазно, где се и сам трајно сместио.

Како прозни, тако и поетски опус Набокова прожет је темом Русије. Као младић није марио за револуционарно врење у родном граду и тек на Криму уздише за родном земљом. Многи критичари су сматрали да је његова љубав према отаџбини извештачена. Е. Таубер запажа да је: „...Набоковљева љубав према Русији егоцентрична. Руски народ са својим страдањима и надама Набокова не занима. Не заокупља га ни вечно у привременом отаџбине. Он је заузет само собом.“³⁵ Виктор Јерофејев је још оштрији: „Набоков, то је сува грана, пресахло речно корито, паразит на телу руске класике, чији је главни порок одсуство бола“ (Јерофејев 1991: 19). Међутим, нема странице коју је В. В. Набоков написао а да се на њој не може наћи водени жиг Русије. Тих страница има веома много, далеко више него код Јерофејева па и појединих руских класика. Набоков је оживео читав један свет руске емиграције а песама које насловом упућују на Русију велик је број: *Родина*, 1921; *Родина*, 1923; *Родина*, 1927; *К родине*, 1924; *Россия*, 1918; *Россия*, 1919; *Россия*, 1922; *Россиа*, почеком 20-их; *К Россиа*, 1928; *К Россиа*, 1939... Лоран Рабате примећује да чак и песме на енглеском језику, као на пример *A Litarary Dinner, An evening of Russian poetry, On translating Eugene Onegin* — имају за тему руску поезију (Рабате 1999/2000: 16).

Сурова борба за опстанак руских избеглица у Берлину начинила је од Русије земљу чудеса. Русија је средишњи појам око којег се врте животи емиграната. Она је нада да ће њихови сиви дани једном престати; она сија као божанство у својој неприкосновеној и недодирљивој стварности; у њој је страдање под бољшевицима, у гулазима, у безбожништву нове власти; она крвари у рату. Русија је за Набокова попут живог а нестварног сна, што видимо из наслова следећих родољубивих песама: „Сан“, „Сновиђење“,

³⁴ Стих из песме „Видиш ли мој прстен?“ (*Ты видишь перстень мой?* 1922). Набоков 2002.

³⁵ Таубер Е. „Стихотворения В. Набокова“. *Возрождение* 1955, № 37, стр. 139 (према: Маликова 2002: 563).

„Привиђење“. А у песми „Снови“ (*Сны*, 1926) песник јадикује: „Сва се Русија дели на снове“ (*вся Россия делится на сны*).

Песник чује како његова земља тихо преде у тишини ноћи (песма „Тихи шум“, 1929):

... Не мора шум — то ноћ у тами
зујање друго за ме крије:
из отаџбине звук ме мами,
дах јој чујем, срце што бије.

Нијансе чујем, гласова рој
тек прекинутих, осталих тамо,
и Пушкинових стихова пој,
и незаборавне шуме жамор.

И одмор, и срећа ту нам оста,
изгнанству нам благослов би.
Но шум нечујан свима поста,
вртоглава га журба скри.

Ал зато дух бесани ту је
ослушкује у ноћној тишини
хук земље родне, и све струје
у бесмртној њеној дубини...³⁶

У „Привиђењу“ (*Видение*, 1924) песнику се приснила мајка свих бреза. Према њој се полако кретало неко мразно створење носећи дечији ковчег. Зауоставило се и подно брезе га закопало. Али, шта је покопано? Покопана је Русија:

У снегу поноћне пустиње
свих бреза мајку у сну видех,
и неко, — као покретно иње —
к њој нешто носећ, ћутке ид....

На гробу оном тамо, снежном,
час раздвојене, час у луку
преламале се безнадежно,
рекò би — сенке Божијих руку.

И подиже се, низ равни сиње
у ноћ заувек нестале драг
лик Божанства, сабласт, иње,
и не остави за собом траг.³⁷

У песми „Сан“ (*Сон*, 1925) песник говори како је уснио најслађи сан:

...Господ из тајне књиге снова
одабра мени најслађи сан.

...

³⁶ Набоков 2002. Препев Р. Н.

³⁷ Набоков 2002. Препев Р. Н.

Под меким пластом све чуло се —
 дубоко доле точкови шкрипе:
 ја се на раби возим с косе
 док плаве сени посвуд сипе.³⁸

Шта ту има толико слатко у сену које вуку запрежна кола кроз неко село, не само слатко него најслађе? Оно што песма не каже — да је то село руско и да се песник обрео у завичају.

Сирин се враћа у време невиности и у песми „Притворим очи“ (*Глаза прикрою*, 1923):

Притворим очи — и истог часа,
 сав лаган, звучан сав, у дому свом,
 у незаборавном салону ја сам,
 на свом имању, у рају том.³⁹

Набоков је и сам говорио да је сан о повратку у Русију заправо чежња за рајем детињства: „Моја чежња за отацбином само је својеврсна хипертрофија чежње за изгубљеним детињством“ (*Друђе обале* 1995: 43). Ипак, чежња за Русијом, или изгубљеним детињством не престаје. „Често мислим: ево, отпутоваћу тамо с лажним пасошем, под презименом Никербоккер. То би се могло извести“ (*Друђе обале* 1995: 145). Непоправљиви душевни дефект „Никербоккера“ претвара се у изванредну уметничку сублимацију. Тако је Русија-које-више-нема постала Зоорландија (роман *Подвиџ*), Зембла (у роману *Бледа вайџра*), Антитера (у роману *Ада или сѵрасѵ*)...

Песма „Скијашки скок“ (1926), настала на чешко-пољској граници на скијалишту Ризенгебирге, води нас скоком преко звезданог неба све до Сириновог родног града, где ће скијаш зазвонити у мраку и као шева пасти пред Исакијевски храм:

...Исакија под ињем видећу зраку,
 док безброј сјајки са леда сева,
 и, слободно кликнувши у мраку,
 на земљу пашћу као шева.⁴⁰

Можемо се похвалити куриозитетом да су Бели Руси (Друштво Галипољаца) још 1923. управо у Београду објавили на руском језику Сиринову песму „Руском ветру“. „Песма је сан, разговор са родним ветром који дува голом Русијом, разноси пожаре и уздахе, трагајући за препознатљивим обељјима“ (Ђерић 2000: 166).⁴¹

Жудња се остварује и изокреће у своју супротност а рај се открива у рањеној изгнаној души која трепери поезијом. Нема Раја нигде осим

³⁸ Набоков 2002. Препев Р. Н.

³⁹ Набоков 2002. Препев Р. Н.

⁴⁰ Набоков 2002. Препев Р. Н.

⁴¹ Вл. Сирин, „Русском ветру“, *Галлиполи*. Белград: Издание Общества галлиполицев, Но. 2 (воскресенье, 8 апреля 1923 года).

у души која пева. То што сам изгубио отаџбину, дар је највећи, божански, јер сам нашао домовину у себи, а од Господа тражићу речи скупе и јасне, каже песник у песми „Пут“ (*Путь*, 1925):

Тај излаз велик у туђину,
кô дар божански, тако ценим,
у око весело сав свет плину,
што отаџбина постаде мени.

Весела речи драге, јасне
ја Господа молим, да ми шаље...⁴²

Колико је само молитви Сирин испевао да се његова Русија спасе... Једна од њих је песма „Отаџбина“ (*Родина*, 1923):

...Боже,
Ти, који си у рају, у спокоју,
са смртне, с проклете ложе
покрени, васкрсни — њу... моју...!⁴³

У истоименој песми, али из 1927. године, бесмртна срећа зове се Русија и крајева нигде нема лепших, свуда се песнику приснива руска земља:

Бесмртна се наша срећа
кроз векове Русијом зове.
Де, лепшег краја ко се сећа,
а посвуд нам лађе плове.

Где год наша нога стала,
ту је руска земља мила.
Изгнанство, где ти је жалац,
туђино, где ти је сила?⁴⁴

А у песми „Возна карта“ (*Билет*, 1927) Сиринов дух је ушао у немачку штампарију, гледа како се прави папирна каша за његове књигу и како радник слаже књиге ружичастих страница у кутије:

У фабрици немачкој, ево сада,—
дај музо без журбе да кажем неку!
у фабрици немачкој, ево сада,
све у част моју, припреме теку...⁴⁵

Кутија са књигама постаје заветни ковчег, песникова путна карта за Русију. У домовину ће песник стићи али делима својим. Ова песма је исте те 1927. године споменута и исмејана у СССР-у у једном антиемигрантском тексту *Правде*.

⁴² Набоков 2002. Препев Р. Н.

⁴³ Набоков 2002. Препев Р. Н.

⁴⁴ Набоков 2002. Препев Р. Н.

⁴⁵ Набоков 2002. Препев Р. Н.

У песми „Стрељање“ (*Расстрел*, 1927) Русија је даљина која злослутно сија. Песник сладострасно ужива у идеји да ће бити стрељан крај неке трешње у завичају

Имам сан: тек што уђем у ноћ дугу,
к Русији ми кревет крене,
и, ево, одводе ме у јаругу,
да убију хоће мене.

...
Но, срце, као да жели
истину заиста овакву:
Русија, звезде, ноћ што се бели,
и пуцањ крај трешње, у мраку.⁴⁶

Идилична Русија из детињства уступа место демонској привлачности смрти у Русији „Сан“ (1953). Жудња за Русијом је као неко проклетство. Песник ископава ковчег, и као у доброј саспенс прози, последњи редови откривају натпис са три слова. Срце замире док ишчитавамо крај: Р. У. С.

Песник се моли да васкрсне див руски у песми „Молитва“ (1924). Он оплакује судбину руског језика, „исцепканог“ и „изобличеног“, јер се управо у тој уситњености и изобличености огледа судбина његовог народа. Песник не само да жали због судбине свог језика, већ верује да ће се руска култура поново родити, васкрснути, повратити снагу („али осећам њен невидљиви лет“).

Као и у другим текстовима, Набоковљева лирика тражи истраживача. Тако у једном од стихова посвећеним родном Санкт Петербургу из 1923. Набоков алудира на Пушкина „демона“ кад каже да је град на Неви „*ex libris* беса“. Игру речи „бес-арапски“ направио је 100 година раније, 1823. године, Пјотр Вјаземски у писму Тургееву кад је говорио о Пушкину (потомку Арапина Ибрахима Ханибала). Пушкин је у Бесарабији подигао не малу прашину попут каквог беса арапског (Бесарабија). Ниже, у истој песми Набоков алудира на Лењина кроз помен Пушкинове неузвраћене љубави Ане Олењине:

...Мој Пушкин је, за Олењину своју,
та светлуцања описивао страна,
а, дивна му сен, у томе поју,
би`стрела будућих дана...⁴⁷

Један од многих разговора са Александром Сергејевичем имамо и у песми „Санкт-Петербург“ 1924:

⁴⁶ Набоков 2002. Препев Р. Н.

⁴⁷ Набоков 2002. Препев Р. Н.

Набоковљева вереница С. Зиверт касније се удала за праунука Ане Олењине те ова песма баца једну стварно ироничну сенку будућих дана. Обе жене пропустиле су удају за великане које је дало човечанство, Зиверт за Набокова, Олењина за Пушкина. Ову напомену дугујем преводиоцу Набоковљеве лирике Радојици Нешовићу.

Магловита Лејло, к мени!
 Ти назад, пролеће пусто!
 Хук једара бледозелених
 пут дворца — из парка густог...⁴⁸

Песма је алузија на Пушкинову песму „Чарање“ (*Заклинание*, 1831). У њој Пушкин, сазнавши да је његова љубавница, кишињевска куртизана Гркиња Калисто Полихрони умрла у Одеси од туберкулозе, призива мртве, призива њен дух. У Набоковљевој песми појављују се и исти мотиви и епитети из Пушкинове мале песме „Петроград“ из 1828. године.

Набоковљева носталгична и опсесивна љубав према Русији у време 2. светског рата полако али сигурно улази у трајно стање резигнације. Дубоко разочарани уметник пријатно би се изненадио да је знао колико је био радо читан у отаџбини.⁴⁹ Његов опадајући интерес за Русију управо је сразмеран писању песама — оно временом престаје у корист прозе.

ПЕСНИК ИШЧЕЗНУЋА

Бројне Набоковљеве песме чувају разговор или такмичење са претходницима и савременицима. Неке од песника Набоков славodobитно оспорава (Пастернак, Мајаковски).⁵⁰ Георгије Адамович је Набокова-Сирина доводио у везу са Пастернаком, но, по Струвеу, управо то Пастернаково „обиље речи, слика, звукова, метафора“, не постоји код Набокова који је, пре свега, виртуоз, увек „у глави“, способан да пише не само као Пастернак, већ и као Мајаковски, и као многи други (Струве 1956: 243).

Василиј Јановски у својој књизи *Јелисејска њоља* пише о једној књижевној вечери кад је слушао Сирина: „Наши песници се уопште нису обазирали на прозу; борили су се са Сирином за његове песме, оцењујући ове последње у духу Буњинових стихова, отприлике. А јавност је једногласно понављала: *Дивно, дивно, али коме што њереба...*“ (Јановский 1983: 247–248).

Као и у прози Набоков рачуна на посвећеног читаоца, али неретко открива своје мађионичарске пешеве. В. Ходасевич 1937. каже: „Сирин не само да не маскира, не скрива своје методе... Већ напротив... Сам их истиче на видело, као опсенар који, поразивши гледаоца, одмах показује ла-

⁴⁸ Набоков 2002. Препев Р. Н.

⁴⁹ Руски писац из Берлина Владимир Каминер тврди: „ВН је имао среће. Његов антисовјетски став се подразумевао, а истовремено није давао ни пишљивог боба за угњетавање становника у Совјетском Савезу. Презирао је све што је политичко, његова књижевност била је ужасно асоцијална. Али зато је веома елегантно писао о љубави, патњи, усамљености и смрти. Савршен књижевник за социјалистичку илегалу. Није случајно што су његова дела, уз Солжењицинова, била међу онима која су се најчешће кријумчарила у Совјетски Савез и тамо копирали.“ (Каминер 2021: 172).

⁵⁰ У песми „Пастернак“ (1970) Набоков дешифрује магију свог великог супарника: *Фиџуре, еишџеиш, дикџија њеџова, / сџереоскоџија, рима — / све у њему са сџихом Бенедикџова / судбинско сродсџиво има.* (Набоков 2002. Препев Р. Н.)

бораторију својих чудеса“ (Ходасевич 1937),⁵¹ а Струве: „Поезија Сирина је тако бриљантно виртуозна, са блиставим неочекиваним, запањујућим открићима, исто као проза“ (Струве 1956: 242–243). „Набоковљев стил стално држи предмет на граници присуства — он се некуд нагиње, креће готово нестајући и шаље на крају некакав расплут одсјај“ (Епштејн 1991: 88). „Набоковски стил — то је мекана гумица која брише обресе предмета...“ „Набоков је песник ишчезнућа, геније ишчезнућа“ (Епштејн 1991: 91). Наводећи песму „Смрт“ као илустрацију ове мисли, Зоран Ђерић каже: „Не чуди бројност песама [...] које третирају теме на граници присуства. То је управо његов стил, таложење трагова пре него што нестану“ (Ђерић 2000: 105).

Темељна душевна и поетска промена након плодног периода Набоковљевих првих романа, драма и прича захватила је и форму песме. „Набоков-Сирин није остао веран својој младићкој заклетви коју је снисходљиво испевао Буњину“ (Струве 1956: 122).⁵² Он напушта конзервативност и традиционализам, али ученост и деценије искуства у стихотворењу граде песничке форме још суптилније, форме које слободно мењају корак; мелодија стиха не настоји више да тече унапред зацртаним калупом. Рабате сматра да Набоковљева поезија „није лирска, чак и ако тако изгледа. То је једна строга поезија конструкције и поигравања песничким конвенцијама. Она је класична и традиционална на један разметљив и полемички начин. Набоков одаје почаст мајсторима руског стиха [...] и то тако што опонаша њихов ритам и тему, и надograђује је. Неке песме треба читати као варијације на већ постојеће... Набоков апострофира постојећу песму, подрива њену тему, поново је кодира и реинтерпретира у својеврсни песнички па-

⁵¹ Ходасевич „О Сирину“, рад настао од уводног представљања В. В. Сирина у Паризу.

⁵² Наиме, Сиринова песма посвећена Ивану Буњину пуна је ученичког страхопоштовања (...ни мишљити, речју, ни словом/сагрешити нећу пред музом твојом... *Ни помислом, ни словом/не согрешу пред музою твоей...*). Три деценије касније Набоков је ову, у светлу његове задобијене популарности и славе, компромитујућу песму покушао да окаже причом о својој равнодушности на једном ручку с нобеловцем Буњином. Запрепашћен и револтиран Набоковљевим не учествовањем у размени душевних садржаја, Буњин му је пророковао црне дане (који се срећом нису обистинили): „Умрећете у страшним мукама и у потпуној самоћи“ (*Друге обале*, 1995: 161–162). Сусрет се завршио неугодном шалом: заједничким снагама двојица уметника извлачили су Сиринов шал из Буњиновог рукава. Шал је излазио споро као кад се одмотава мумија. И тако се Набоков коначно ослободио свог узора из чијег је рукава изашао... Набоков признаје да је Буњинове књиге волео у „детињству“ (детињство не досеже до 23. године живота), а да је касније волео Буњинове песме (в. *Друге обале*, 1995: 161). Максим Д. Шрајер, професор руске књижевности на Бостонском колеџу, истражио је архивску грађу и написао књигу чији наслов говори о суштини односа два најзначајнија писца руске емиграције *Буњин и Набоков: ишторија сујарништва* („Алпина нон фикшн“, Москва, 2014). Прича о љубави и љубомори, о дивљењу и горком разочарењу на крају се завршава „књижевним двобојем“. Шрајер сматра да је Буњинова књига *Тамни дрвореди* (1946) одговор на Набоковљеве приче „Пролеће у Фијалти“, „Облак, језеро, кула“, „Савршенство“, „Ходочасник“ итд. те да Набоков не би успео у књижевном свету да није имао Буњинову подршку. Своју књигу *Поврајак Чорба* из 1929. године Набоков је посветио Ивану Буњину уз речи: „Великом мајстору од марљивог ученика“.

лимпсест (в. више у: Рабате 1999/2000). Колико у Набоков-Сириновим референцама кроз подражаваће форме, теме и ритма има пародије, питање је за дубљу анализу.⁵³ Ђерић сматра да се „акцент помера са подражавалачких на пародијски, како појединих песника тако и појединачних песничких наслова и дела“ (Ђерић 1999/2000: 23), те да од подражавања и парафраза Набоков стиже до травестије (Ђерић 2000: 192).

Набоковљеве новије песме одликује сиже, нарација, али не може се рећи да нарације нема у раним песмама. Једна таква рана и потресна песма је „У возу“ (*В поезде*, 1921) кад песник лежећи на уској клупи у возу усни сву своју младост па се пробуди у загушљивој ноћи:

...Преда ме стаде сва младост ми, ску⁵⁴па:
и плот, и крај клена рјабина она,
и сеница мрачна, и мокра клупа,
и стара станична икона.⁵⁴

Такви су и „Чемпреси“ (*Кипарисы*) из 1919, таква је и љубавна песма „Ући ћеш и ћутке сести“ (*Ты войдешь и молча сядешь*, 1918):

Ући ћеш и ћутке сести
крај мене, у вечерњи час,
расејано миловати
под вратом атласну ткан.⁵⁵

У интервјуу Алвину Тофлеру (Плејбој, 1964) Набоков каже: „У искушењу сам да добру песму, ма колике била дужине, дефинишем као концентрат добре прозе.“ (*Strong opinions* 1990: 44). За каснији период Набоков је написао да је „свој задатак видео у томе што је свака песма имала заплет и презентацију (ово је, такорећи, била реакција на досадну, танко сочну „париску школу“ емигрантске поезије)“ (*Стихи* 1979: 3).

⁵³ Стих „одлазе богови грмећи“ (*уходят боги, громыхая*) из Набоковљеве песме „Невремје“ (*Гроза*) Рабате види као дискретно пародирање песме *Весенняя гроза* (1828) великог руског песника класицизма Фјодора Тјутчева. Међутим, речени Набоковљев стих у вези је са епитетом „громокипући“ (*громокипящий*) у Тјутчевљевој песми, тј. са оним делом Тјутчевљеве песме који говори о томе како је весела Хеба просула громокипући пехар дожда појећи Зевсовог орла. Набоков опонаша Тјутчевљев метар, риму, строфу. У обе песме имамо четворостопни јамб (истоветно наизменично ређање 9 па 8 слогова) и катрене (мада неједнак број) укрштених рима. Стих *уходят боги, громыхая* може се видети и као отпраћање плејаде великих руских песника који као *боги*, богови, одлазе грмећи. Међутим, сам тон Набоковљеве песме не пародира већ одаје признање Тјутчеву. Набоков на Тјутчевљевој песми гради своју као што се нова црква гради на темељу старе светиње. Након плуска као излива радости (исти мотив и тон код Тјутчева), Сирин подсећа вољену како је са њом трчао под кишобраном са којег су се сливале златне капи кише. Ту нема пародије, има само доградње, разговора два генија. Сасвим је друго питање на коју девојку је мислио песник. Највероватније на бившу вереницу Светлану Зиверт, са којом је раскинута веридба неколико месеци раније. Усуђујем се да претпоставим да је оптимистичан тон ове песме прекогнитиван јер је на сутрашњи дан („Грозе“ је написана 7. маја 1923) Сирин на балу, под маском вучице, први пут видео будућу супругу.

⁵⁴ Набоков 2002. Препев Р. Н.

⁵⁵ Набоков 2002.

ПРЕУМЉЕЊЕ СИРИНА У НАБОКОВА

Како за целокупно стваралаштво, тако и за поезију Владимира Набокова, може се рећи да она има барем два дела: песме до 30-их и песме после тог периода. Грубо говорећи, једно је хришћански период, друго гностички. Набоков је у Предговору издању *Poems and Problems* (1969: 13–14) понудио сложенију поделу:

1. банални љубавни стихови;
2. они који одражавају потпуно одбацивање Октобарске револуције;
3. период који иде дубоко у 20. године (20. века) приватног ретроспективно-носталгичног „кустоства“ и византијске сликовности;
4. затим неких 10-ак година у којима стихови имају мали сиже, и
5. период који почиње крајем 30-их па све до 1950. и који карактерише ослобођење од свих самонаметнутих окова и тврд стил.

Како Набоков последњих деценија живота пуном паром ради на прози, песама насталих у 5. фази има мало (укупно 14). Песме 4. фазе (са сижеом) 40-их година 15-ак, иако сиже примећујемо чак и у једној од првих песама „Киша мину“.

Песма „Музи“, написана 13. септембра 1929. године и објављена у збирци *Песме 1929–1951* (1952), гранична је — како каже Набоков у Предговору; означава границу његовог младалачког периода. Иако је својом јампском формом и десетерачким катренима налик на претходне, по тону се и она се може сврстати у нове песме („Искусан сам, скуп и нетрпељив“). Пре се може рећи да се оштра промена „укуса“ поклапа са 20 година необјављивања поезије, од *Поврајка Чорба* (1929) па до *Песама 1929–1951* (1952).

Већ наредне песме у збирци из 1952. године (после песме „Музи“) („Вече у пустоши“ (*Вечер на пустыре* 1932), „Слава“ (*Слава* 1942), „Паришка поема“ (*Парижская поэма* 1943)) одликују се неправилном структуром строфа и неуједначеним ритмом. И тон песама се променио, романтично осећање се посве изгубило, песник своди рачуне, удаљен је од оног што описује, хладнији и сувљи у експресији душевних садржаја, песме су слободнијег стиха, приповедније, ироничне, речју „зрелије“. Након „преврата“, тј. после песме „Музи“ (1929), Набоков се више не држи строге форме стиха, ритам се смењује, песме добијају поливалентност његових прича, паучинасту структуру неуронске мреже где се светла пале по ћудљивом принципу унутрашњег монолога.

Струве сведочи овако: „Ретко да код неког другог песника између стихова из раног и познијег периода постоји таква провалија, као код Сирина... У раним песама врло снажно звуче патриотске и (књижевне) религиозне ноте, у њима је много сентименталног жала за домовином, брезикама, пуке дескрипције. Касније настаје нагла промена укуса...“ (Струве 1956: 164). Песме треће „византијске“ фазе изразито су бројне и сентименталне, али зрели Набоков покушавао је да се одрекне „грехове“ своје христољубиве младости: у интервјуу Алфреду Апелу изјављује да се једва отресао „лаж-

ног сјаја византијске сликовности која је привлачила младе песнике Блокове ере“, те да су ту византијску сликовност неки његови читаоци погрешно схватили као његов интерес за религију која му, „осим литерарне стилизације, никада ништа није значила“ (Nabokov's interview to A. Appel 1971). Међутим, чак и површно ишчитавање Сиринових раних песама увериће нас у супротно. Ево, на пример, песме „У пећини“ (*В пещере*, 1924):

Над Витлејемом ноћ би ледна.
 Ја овцу тражих из свог стада.
 Ту пећина бејаше једна
 и чудо доживех тада.

...
 Дрводеља, Јосиф брадат,
 попут тамних, стезаше, преса,
 те шаке, којима некада
 необрађене даске теса...⁵⁶

О Набоковљевим религиозним песамама Глеб Струве (који је јавно углавном подржавао Набокова) каже у једном приватном писму из децембра 1955. да у Сириновим раним песамама има „много лажних песама на религиозне теме (оне су понекад веома дирљиве), али у њима никада није било ни трукне религиозности“.⁵⁷ Нетачно. Набоков је као младић темељно уронио у хришћански мистицизам. Касније постаје изразити, тотални гностик, о чему најбоље сведоче његови наративни механизми одраза и демијурга у романима, као и свепрожетост целог опуса темом оностраности. Провалију која зјапи између претходне поетске продукције „анђеоских стихова“ и оне која настаје касније, приметила је и Зинаида Шаховска (Зинаида Шаховская) која се пита (као и многи од поштовалаца Сиринове поезије) „где нестане онај Владимир, где нестане Сирин“ (Шаховская 1979: 12).⁵⁸ У занимљивом раду „Путник јаснокрили“ Наталија Толстој (Наталия Ивановна Артоменко-Толстая) пише о Набоковљевој преокупираност ду-

⁵⁶ Набоков 2002. Препев Р. Н.

⁵⁷ Письмо В. Маркову от 17 декабря 1955 г. „В. Набоков в отзывах современников“ / Предисл. и подгот. текста О. Коростелева. *Литературное обозрение* 3 (1996): 112. Према: Маликова 2002: 544.

⁵⁸ *Куда исчез, куда пропал тот Владимир еще Сирин...?* Кнежевског рода (кнегиња тј. принцеза) Зинаида Шаховска (1906–2001), списатељица, књижевни критичар и уредник, ангажовани патриота, упознала је породицу Набоков у Берлину 1932. Чувала је 64 писма које јој је Набоков послао, као и 71 копију писама које је послао другима. Из њих сазнајемо да је Сирин био изразито љубазан и културан, предусретљив, у писмима је поздрављао заједнице познанике, писао честитке и дирљива саучешћа; био је поносан и посвећен отац... Шаховска пише: „Гледао је људе које би сусрео и на оно што би сусрео са уживањем гурмана пред укуским јелом...“ (Шаховская 1979: 13). Набоков је сам инсистирао на преписци са З. Шаховском. Касније је тражио своја писма натраг а након стечене светске славе на коктелу париског издавача Галимара правио се да је не познаје. Набокови су често живели у дивљој беспарици. Зависили су од утицајних пријатеља, разбацаних по Европи. Ови су Сирину организовали књижевне вечери по Паризу, Бриселу, Лондону, писали гарантна писма, прослеђивали новац, чинили велике и мале услуге (в. Више у: Шаховская 1979).

ховним светом, анђелима и Богом 20-их година 20. века — насупрот каснијем наглом ишчезавању ових мотива па чак и њиховом пародирању, нпр. у причи „Заузет човек“ (1931), где се анђео-чувар главног јунака зове Иван Иванович Енгел (в. Толстая 1992). Мотиви анђела се појављују у бројним песмама закључно са *Чорбом*,⁵⁹ што показује и учесталост лексеме *ангел* (*анђел* 47), али и других хришћанских термина (*Христос* 4; *Господ*- 14; *Боџ* 40; *боџ*- 35; *бож*- 60; *душа* 57; *рај* 19).⁶⁰ „Војска дугиних боја“ потом нагло ишчезава. Већ у поеми „Слава“ (1942) песник назива себе „безбожником слободне душе“ а у *Другим обалама* Набоков говори о безличној тами с обе стране живота. Ипак, иза византијских (хришћанских) слика стајало је хришћанско осећање света (хармонија, љубав, вера, смисао, жртва, православна Русија) јер су само са таквог врела могли настати Сиринови стихови пуни Христа.⁶¹

На свет који нас окружује Сирин је гледао као на илузију. Зато је лајт-мотив читавог његовог опуса, укључив поезију, и то од самих почетака, варљива истина, илузија ока, превара и мистификација. Ствари нису такве какве их видимо, треба гледати с наличја.

ВАСИЛИЈЕ ШИШКОВ И ГЕОРГИЈЕ АДАМОВИЧ

У збрци *Песме 1929–1951* појављују се и две песме „К Русији“ (1940) и „Поете“ (1939), песме које је Набоков приписао свом измишљеном песнику Василију Шишкову. За песму „К Русији“ Набоков каже да је то његов „последњи апел отаџбини“. Након пакта између „два тоталитарна чудовишта“ [СССР и Немачке, 1939], „ако сам се и обратио Русији, то је било само преко посредника“ (Набоков, *Стихи и коментарији* 1946). Заиста, после ове песме нежни заветнички патриотизам белог Руса ишчезава из Набоковљевих песама. За „Поете“ Набоков каже: „Песма је написана

⁵⁹ У „Паришкој поеми“ (1943) постоји стих у којем се помиње анђео: „он је некад био анђео, као ви“ (*он когда-то был ангел, как вы*). Набоков 2002.

⁶⁰ Број појављивања речи је апроксимативан. Фреквенција је израчуната према издању *Стихотворения* 2002.

⁶¹ Набоковљев стид и порицање Христа говори о некој врсти мимикрије, чији је могући циљ уклапање у средину (у овом случају, безбожну академску средину Сједињених Држава). Уједно, овај став је и лепа препорука за будућу канонизацију генија у модерном времену у којем је Бог непожељан. Иако темпонаут, путник кроз време, Набоков наилази на непријатност кад доспе до теме својих хришћанских песама; он нема позитиван (добродушан) отклон према својим его-позицијама на хронолошкој оси живота, што нам говори или о непреађеној неурози, или о камуфлажи. Јер, Набоков није безбожан, како се у Америци радо представљао. Он је прикривени посвећених и мистик који препознаје и негује божанско у себи (не једном је о томе певао). Бог у нама и изван нас, и „Маја“, илузија света, светоназор је гностички (упанишадско-хиндуистичко-будистичког типа) којем се Набоков приклонио. Он напушта „време и место“ хришћанског миљеа. Рај, Бог, пакао, све су то категорије ума јер подразумевају некакво место у простору (тамо негде). Набоков реферише, тражи оно заумно, изван ума и његових категорија. Ипак, има нешто крајње непријатно у чињеници да, након деценије и по стихо-Христо-творења, В. В. Набоков пере руке од свог христољубља.

са циљем да се ухвати у замку поштовани критичар (Г. Адамович, гласило *Последние новости*), који је аутоматски изражавао незадовољство свим што сам написао. Трик је успео: у свом недељном извештају он је са тако красноречивим одушевљењем дочекао појаву ‘мистериозног новог песника’ да нисам могао да одолим да не пролонгирам шалу описујући свој сусрет са непостојећим Шишковим у причи, у којој је, поред осталих пикантерија, била критичка анализа саме песме и похвала Адамовича“ (*Стихи* 1979: 319). Георгије Адамович заиста није љубио Сиринов стих („Сумњив таленат за версификацију... Понекад није било ни једне речи која би се памтила, ни један ред који желите да запамтите... Песме прилично замршене, глатке, паметне [...], водене [...], рационалне и без музике...” (према: Маликова 2002: 54). Космичка правда је хтела да Адамович 1939. није препознао правог аутора иза Шишкова. Над Шишковљевим (Набоковљевим) „Поетама“ Адамович (у *Последњим новостима* 17. августа 1939. године) кличе овако: „Сваки ред је талентован, свака реч је убедљива, широке мелодије, а открића су свуда разбацана — у неочекиваном и правом епитету, то неочекивано и одмах заводљиво понављање, које никакво искуство не може заменити... Ко је ово? Одакле је? Врло је могуће да ће за годину-две свако ко негује руску поезију знати његово име...” (према: Струве 1956: 243). Тако је Георгије Адамович ушао у анегдоту, и за многе постао знаменит баш по овој бламажи. Поред тога, „Поете” су омаж песнику Владиславу Ходасевичу. У тематском и стилском смислу песма је конструкција поезије Ходасевичевог потенцијалног настављача. Чак је и измишљени Василиј Шишков реминисценција на Ходасевичев истоимени лик из приче „Живот Василија Травникова” (1936). Владимир Набоков у некрологу пријатељу те 1939. године исписује изузетно похвалне речи за Ходасевича — „Највећи руски песник нашег времена“ (*Strong opinions* 1990: 223).⁶²

ПЕСМЕ НЕ-СИРИНОВЕ

Песма „Лилит“ (1928) дијаметрално је супротна од рајских Сиринових стихова из младости. Зашто ли је Набоков пожелео да упозна Ад и његову домаћицу Лилит? Да би „забавио пријатеља“? Он каже: „Написана пре више од четрдесет година да забави пријатеља, ова песма није могла бити објављена ни у каквом пристојном часопису тог времена. Његов рукопис је тек недавно откривен међу мојим старим папирима. Проницљиви читалац ће се уздржати од тражења веза ова апстрактне фантазије са мојом каснијом прозом“ (*Стихи* 1979: 319). Лилит је паклено створење. Зоран Ђерић (који се није уздржао од тражења веза Лилит и каснијих Набоковљевих творевина) примећује сличност Лилит и Лолите, и на фонетском и на семантичком нивоу. Лилит је нимфа, ноћна и демонска, нимфа радозналости и пакости; за њу се везује први инцест. Лолита је такође радознала, па и па-

⁶² *Sovremennyya zapiski* LIX, Paris, 1939. Prema: *Strong opinions* 1990.

косна, а инцест се врши над њом (в. Ђерић 2000: 109–110). Песма почиње стиховима: „Умро сам...“ Девојчица риђег пазуха заклонила је очи од светлости и погледом својих зелених очију сагорела одећу лирског „ја“. У завршном тренутку коита са њом, песник се обрео на улици. Проливши семе, схвата да се нашао у Паклу. Заиста заокрет од анђеоских стихова.

У песми „*Neuralgia intercostalis*“ (1950) Набокова још увек боле „руске струне“:

О, не, у ребрима није
— ова бол, овај ад —
руске струне боле
стару лиру сад.⁶³

Мало ремек-дело, са безданом љубави и паником љубавника, јесте песма „Заљубљеност“ (*Влюбленность*) коју исписује Набоковљев дупелгенгер Вадим Вадимович у роману *Look at the Harlequins* (1973):

Забрављамо заљубљеност да је
не просто лица друкчији трачак,
под локвањима то бездан та је,
ноћна паника пливача.⁶⁴

У краткој песми „Какво то лоше учиних дело“ (*Какое сделал я дурное дело*, 1959) први стих алудира на саблажњеност јавности на обе стране Атлантика над романом „Лолита“:

Какво то лоше учиних дело,
и ја развратник кô сви злочинци,
ја, што машту наметнух свету целом
о јадној мојој девојчици.⁶⁵

Истовремено, аутор пародира Пастернакову песму „Нобелова награда“ (*Нобелевская премия*, 1959) у којој Борис Пастернак каже, мислећи на одијум совјетске власти: *Что же сделал я за пакость, / Я убийца и злодей? / Я весь мир заставил плакать / Над красой земли моей...* Уместо Пастернаковог стиха „над лепотом земље моје“, имамо стих: „над јадном девојком мојом“. Глеб Струве није опростио Набокову ово богохуљење не Пастернака већ Русије (в. Струве 1956: 123). У песми је присутна и референца на Пушкинову песму *Exegi monumentum* којом Александар Сергејевич подиже споменик самом себи, споменик од свог дела. Набоков песму завршава предвиђањем свог значаја: „Сен руске гране још ће да се њише / на мермеру моје руке.“ (...*тень русской ветки будет колебаться / на мраморе моей руки*). У том стиху аутор је провукао свој псеудоним „Сирин“ испод речи сирень (јоргован) који је за симболисте био симбол руског песништва.

⁶³ Набоков 2002. Препев Р. Н.

⁶⁴ Набоков 2002. Препев Р. Н.

⁶⁵ Набоков 2002. Препев Р. Н.

„Последња“ Набоковљева песма од 9. априла 1967. трепет је душе над визијом давне љубави. „После 43 или 4 године“ дошла му је у сан давнашња љубав, опет млада, с гитаром у рукама, тек да му каже да је умрла. Била је то покојна Валентина Шуљгина (познатија као Тамара, тј. Машењка).⁶⁶

Четрдесет три ил четири лета
ни на памет ми ниси пала:
сад, без повода, без преокрета,
у сну преда ме ти си стала.

...

Ал иако, с гитаром у руци,
ти опет „младица би“⁶⁷, она врла,
не да ме старој враћаш муци,
већ само да кажеш — да си умрла.⁶⁷

Чујмо и шапат Набокова-Сирина у песми „Нерођеном читаоцу“ (1930) упућен управо нама, његовим читаоцима:

Ти, светли житељу будућих векова,
старица љубитељу...

Ја с тобом ту сам. Не бежиш, око ти благо.
На твоје ме груди однекуд спустио мрак.
И осећаш: свежине зрачак, хладан и лак,
из прошлости...⁶⁸ Прощай же. Ја доволен.

Можемо закључити да Набоковљеву поезију одликује велика разлика између песама насталих до 1930. и оних које су настале касније. Прве су прожете хришћанским доживљајем света, док у познијим песмама та димензија ишчезава. Набоков временом све мање пише песме. Такође, скоро сасвим напушта строги метар који одликује песме прве фазе. Његове позне песме као да су сублимат његових прозних текстова. Већина Набоковљевих песама написана је на руском језику а тема Русије један је од лајт-мотива читавог његовог поетског опуса.

Лирско стваралаштво Владимира Набокова неправедно је запостављено и у контексту његовог комплетног дела и у контексту руске поезије уопште.

⁶⁶ Истраживачи Набоковљевог дела често истичу да је песма „После 43 или 4 године“ последња. Али, она то није јер је Набоков после овог датума написао још неколико, додуше малих, песама: „Како сам волео стихове Гумиљова!“ (*Как любил я стихи Гумилева*, 1972), већ поменута песма „Заљубљеност“ (*Влюбленность*, 1973) и „За Веру“ (*To Vera*, 1974). Дакле, да исправимо овде неправду, последња песма припада ипак госпођи Набоков а не првој Набоковљевој великој љубави Валентини Шуљгиној.

⁶⁷ Набоков 2002. Препев Р. Н.

⁶⁸ Набоков 2002. Препев Р. Н.

ЛИТЕРАТУРА

- Бойд Брайан. *Владимир Набоков. Русские годы*. Москва: Независимая Газета; Санкт-Петербург: Симпозиум, 2010.
- Джонсон Доналд. „Владимир Набоков и Руперт Брук“. *В. В. Набоков: Pro et contra. Материалы и исследования о жизни и творчестве В. В. Набокова* Т. 2. (ред. Долинин). Санкт-Петербург: Изд-во РХГА, 2002.
- Ђерић Зоран. „Руска емигрантска критика о поезији Сирина-Набокова“. *Поља месечник за уметности и културу* 412/414 (1999/2000): 23–27.
- Ђерић Зоран. *Анђели носилац: поезија Данила киша и Владимира Набокова*. Бања Лука: Бесједа, 2000.
- Ђурић Остоја. *Антологија поезије руског Београда*. Београд: Zepher Book World, 2002.
- Епштејн Михаил. „Опраштање с предметима или набоковско код Набокова“. *Нови Видици* 1 (1991): 87–93.
- Јерофејев Виктор. „Руски метароман В. Набокова, или у потрази за изгубљеним рајем“. *Нови Видици* 1 (1991): 11–45.
- Каминер, Владимир. *Толстојева брада, Чеховљеве циљеле — шейња кроз руску књижевности*. Београд: Лагуна, 2021.
- Лотман Михаил. «Некоторые замечания о поэзии и поэтике Ф. К. Годунова-Чердынцева». *Владимир Набоков: pro et contra*. Том 1. Санкт-Петербург: Симпозиум, 2000.
- Лотман Михаил. «А та звезда над Пулковом...». *Заметки о поэзии и стихосложении В. Набокова* 3 (1999): 75–76.
- Мельников Николай, Коростелева О. А. (ур.). *Классик без ретуши. Литературный мир о творчестве Владимира Набокова*. Москва: Новое литературное обозрение, 2000.
- Набоков Владимир (Вл. Сирин). *Стихи*. Частное издание. Петроград: Художественно-графическое заведение Унион, 1916.
- Набоков Владимир (Вл. Сирин). „Руперт Брук“. Берлин: *Грани* 1 (1922): 211–231. (према: Набоков, В. *Собрание сочинений русского периода*. В 5 т. Т. 1. Санкт-Петербург: Симпозиум, 2004.)
- Набоков Владимир. *Стихи* (Предговор Вера Набоков). Анн Арбор: Ардис, 1979.
- Набоков Владимир. *Дар* (превод Лидија Суботин). Вршац: КОВ, 1994 [1952].
- Набоков Владимир. *Друге обале* (превод Петар Вујић). Градац: Градац; Чачак: Дом културе, 1995 [1954].
- Набоков Владимир. *Стихи и коментарији*. *Заметки «для авторского вечера 7 мая 1949 года»* / Вступ. ст., публ. и комм. Г. Б. Глушанок. *Наше наследие* 55 (2000).
- Набоков Владимир. *Стихотворения* (Вступительная статья, составление, подготовка текста и примечания М. Э. Маликовой). Санкт-Петербург: Гуманитарное агентство «Академический проект», 2002.
- Набоков — Вилсон. *Писма 1940–1971* (ур. Сајмон Карлински). Подгорица: ЦИД, 2005 [2001].
- Набоков Владимир. *Причај, сећање: изнова посећена аутобиографија* (превод Ален Бешиф, Милица Кецојевић и Срђан Вујица). Београд: Дерета, 2022 [1967].
- Рабате Лоран. „Поезија традиције: студија о избору *Стихи* Владимира Набокова“ (прев. Јован Попов). *Поља: месечник за уметности и културу* 412/414 (1999/2000): 15–20.
- Струве Глеб. *Русская литература в изгнании: опыт исторического обзора зарубежной литературы*. Издание третье, исправленное и дополненное. Нью-Йорк: Издательство имени Чехова, 1956.
- Толстая Наталия. „Спутник яснокрылый“. *Русская литература* 1 (1992): 188–192.
- Ходасевич Владислав (1937, 13 февраля). „О Сирине“. <<http://hodasevich.lit-info.ru/hodasevich/kritika/hodasevich/o-sirine.htm>> 17.10.2022.
- Чук Лиляна. „Время в романах Набокова“. *Вопросы литературы* 1 (2015): 284–303.
- Шаховская Зинаида. *В поисках Набокова*. Париж: La Presse Libre, 1979.
- Яновский Василий. *Поля Елисейские*. Нью-Йорк: Книга памяти, 1983. <http://www.be-lousenko.com/books/yanovskiy/yanovskiy_elisey.htm> 17.10.2022.

- Field Andrew. *VN, the life and art of Vladimir Nabokov* (3rd ed.). New York: Crown Publishers Inc., 1986.
- Ćuk Ljiljana. *Shine on Nabokov — Celestial keys to Pale Fire*. Novi Sad: Grafička radionica Sputnik, 2016.
- Nabokov Vladimir. *Poems and Problems*. New York: McGraw-Hill Book Co, 1969.
- Nabokov's interview to Alfred Appel. *Novel: A Forum on Fiction*, Providence: Brown University. Spring, 1971 [1970].
- Nabokov Vladimir. *Strong opinions*. New York: Vintage Books, 1990 [1973].

REFESECENCES

- Bojd Brajan. *Vladimir Nabokov. Russkie gody*. Moskva: Nezavisimaya Gazeta; Sankt-Peterburg: Simpozium, 2010.
- Chuk Lilyana. „Vremya v romanah Nabokova“. *Voprosy literatury* 1 (2015): 284–303.
- Ćuk Ljiljana. *Shine on Nabokov — Celestial keys to Pale Fire*. Novi Sad: Grafička radionica Sputnik, 2016.
- Dzhonson Donald. „Vladimir Nabokov i Rupert Bruk“. *V. V. Nabokov: Pro et contra. Materialy i issledovaniya o zhizni i tvorchestve V. V. Nabokova*. T. 2. (red. Dolinin). Sankt-Peterburg: Izd-vo RHGA, 2002.
- Đerić Zoran. „Ruska emigrantska kritika o poeziji Sirina-Nabokova“. *Polja. Mesečnik za umetnost i kulturu* 412/414 (1999/2000): 23–27.
- Đerić Zoran. *Anđeli nostalgije: poezija Danila Kiša i Vladimira Nabokova*. Banja Luka: Besjeda, 2000.
- Đurić Ostoja. *Antologija poezije ruskog Beograda*. Beograd : Zepeter Book World, 2002.
- Epštejn Mihail „Opraštanje s predmetima ili nabokovsko kod Nabokova“. *Novi Vidici* 1 (1991): 87–93.
- Field Andrew. *VN, the life and art of Vladimir Nabokov* (3rd ed.). New York: Crown Publishers Inc., 1986.
- Hodasevich Vladislav (1937, 13 fevralya). „O Sirine“. <<http://hodasevich.lit-info.ru/hodasevich/kritika/hodasevich/o-sirine.htm>> 17.10.2022.
- Jerofejev Viktor. „Ruski metaroman V. Nabokova, ili u potrazi za izgubljenim rajem“. *Novi Vidici* 1 (1991): 11–45.
- Kaminer, Vladimir. *Tolstojeva brada, Čehovljeve cipele — šetnja kroz rusku književnost*. Beograd: Laguna, 2021.
- Lotman Mihail. «Nekotorye zamechaniya o poezii i poetike F. K. Godunova-Cherdynceva». *Vladimir Nabokov: pro et contra*. T. 1. Sankt-Peterburg: Simpozium, 2000.
- Lotman Mihail. «A ta zvezda nad Pulkovom...». *Zametki o poezii i stihoslozhenii V. Nabokova* 3 (1999): 75–76.
- Meľnikov Nikolaj, Korosteleva O. A. (ur.). *Klassik bez retushi. Literaturnyj mir o tvorchestve Vladimira Nabokova*. Moskva: Novoe literaturnoe obozrenie, 2000.
- Nabokov Vladimir (Vl. Sirin). *Stihi. Chastnoe izdanie*. Petrograd: Hudozhestvenno-graficheskoe zavedenie Union, 1916.
- Nabokov Vladimir (Vl. Sirin). „Rupert Bruk“. *Grani* 1 (1922): 211–231. (prema: Nabokov Vladimir. *Sobranie sochinenij russkogo perioda*. V 5 t. T. 1. Sankt'Peterburg: Simpozium, 2004.)
- Nabokov Vladimir. *Poems and Problems*. New York: McGraw-Hill Book Co, 1969.
- Nabokov's interview to Alfred Appel. *Novel: A Forum on Fiction*, Providence: Brown University. Spring, 1971 [1970].
- Nabokov Vladimir. *Stihi* (Predgovor Vera Nabokov). Ann Arbor: Ardis, 1979.
- Nabokov Vladimir. *Strong opinions*. New York: Vintage Books, 1990 [1973].
- Nabokov Vladimir. *Dar* (prevod Lidija Subotin). Vršac: KOV, 1994 [1952].
- Nabokov Vladimir. *Druge obale* (prevod Petar Vujičić). Gradac: Gradac; Čačak: Dom kulture, 1995 [1954].

- Nabokov Vladimir. Stihi i komentarii. Zametki «dlya avtorskogo vechera 7 maja 1949 goda» / Vstup. st., publ. i komm. G. B. Glushanok. *Nashe nasledie* 55 (2000).
- Nabokov Vladimir. *Stihotvoreniya* (Vstupitel'naya stat'ya, sostavlenie, podgotovka teksta i primechaniya M. E. Malikovoj). Sankt-Peterburg: Gumanitarnoe agentstvo «Akademeskij proekt», 2002.
- Nabokov — Vilson. *Pisma 1940–1971* (ur. Sajmon Karlinski), Podgorica: CID, 2005 [2001].
- Nabokov Vladimir. *Pričaj, sećanje: iznova posećena autobiografija* (prevod Alen Bešić, Milica Kecojević i Srdan Vujica). Beograd: Dereta, 2022 [1967].
- Rabate Loran. „Poezija tradicije: studija o izboru Stihi Vladimira Nabokova“ (prev. Jovan Popov). *Polja: mesečnik za umetnost i kulturu* 412/414 (1999/2000): 15–20.
- Shahovskaya Zinaida. *V poiskah Nabokova*. Parizh: La Presse Libre, 1979.
- Struve Gleb. *Russkaya literatura v izgnanii: opyt istoricheskogo obzora zarubezhnoj literatury*. Izdanie tret'e, ispravlennoe i dopolnennoe. N'yu-Jork: Izdatel'stvo imeni CHEkhova, 1956.
- Tolstaya Nataliya. „Sputnik yasnokrylyj“. *Russkaya literatura* 1 (1992): 188–192.
- Yanovskij Vasilij. *Polya Elisejskie*. N'yu-Jork: Kniga pamyati, 1983. <http://www.belousenko.com/books/yanovsky/yanovsky_elisey.htm> 17.10.2022.

Ljiljana Čuk

POETRY OF VLADIMIR NABOKOV

Summary

The paper lists and names Nabokov's poetry collections and places them in a biographical context with the intention of understanding the thematic cycles. Only 15 songs, out of hundreds, were written in English. Although Nabokov offered a more complex division of his poetic cycles, there is a big difference between those created in the period up to 1930 and those created later. Nabokov's success as a writer and his growing body of prose have changed his Christian and patriotic prism, and he openly renounces Christian iconography. The poetry created after the breakthrough song "Muži" acquires all the characteristics of his cobweb prose, the strict meter is abandoned, although a strong sensitivity still beats behind the motive structure of the verses. Nabokov's poems are narrative, they have a rounded story with which the poet communicates some inner event. Also, in them the poet talks to his poetic predecessors, parodies some of them, praises some and builds on the theme or process further. Numerous poems are scattered throughout Nabokov's novels and stories.

Key words: Sirin, poetry, poetry collections, Russia.